

Knut Bergsland 60-vuotias

Kuluvan vuoden maaliskuun 7. päivänä täytti 60 vuotta Oslon yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori Knut Bergsland, laajaa kansainvälistä mainetta nauttiva lapin kielien, lappalaiskulttuurin ja lappalaisten historian tuntija, joka on ansioitunut myös muiden arktisten kielten ja kansojen tutkijana.

Kuten useat sellaiset fennougristit, jotka eivät ole oppineet suomalais-ugrialaista kieltä jo lapsuudessaan, Bergslandkaan ei tullut suoraan tälle alalle, vaan suoritti yliopistollisen loppututkintonsa pääaineenaan latina sekä sivuaineinaan kreikka ja ranska. Kielitieteen periaatekysymysten pohdiskelulle suotuisa ilmapiiri Oslon yliopiston liepeillä ja Pariisissa opintovuosina 1935—36 sikäläisiltä eturivin lingvisteiltä saadut vaikutteet suun-

tasivat Bergslandin mielenkiinnon jo varhain yleisen kielitieteen perusongelmiin. Ensimmäiset julkaisut olivat indogermanistiikkaa ja osoittivat jo selvästi tutkijankykyä. Mikä sai lahjakkaan heitin tutkijan jättämään lupaavasti alkaneen uransa ja suuntaamaan koko tarmonsaa vähäiseen lapin äärimurteeseen, jota enää muutama vanhus osasi? Itse hän on kertonut ratkaisevana syynä olleen sen syvän vaikutuksen, jonka hänen sattumoisin laivamatkalla tapaamansa pari iäkstä lappalaista olivat häneen tehneet. Ratkaisussa ei ole ihmettelemistä, kun tietää Bergslandin herkästi tuntevaksi aidoksi filantroopiksi. Sama inhimillinen myötätunto on ohjannut hänen toimintaansa myöhemminkin. Se ilmenee mm. hänen pitkäaikaisessa uhrautuvassa työskentelyssään Norjan lappalaisvähemmistön elinehtojen hyväksi.

Toisaalta tuntuu luonnolliselta, että aikansa lingvistiikan virtauksia tiiviisti seuraava ja vankan teoreettisen koulutuksen saanut nuori tutkija kohdisti heti virikkeen saatuaan huomionsa nimenomaan lappiin, jonka vaikeasti lähestyttävä ja tavanomaisesta poikkeava rakenne on askarruttanut tutkijapolvea toisensa jälkeen ja ollut myös koetinkivenä monelle yleiskielitieteelliselle ajatusrakennelmalle. Kohtuullisen matkan päässä Oslosta puhuttava Rörosin lappalaismurre tarjosi kiihottavan haasteen, jonka Bergsland otti vastaan. Tämäkin on tyyppillistä, sillä myöhemmissäkään valinnoissaan hän ei ole tyytynyt seuraamaan valmiiksi viitoitettuja reittejä, vaan näyttää suorastaan hakemalla hakeneen mahdollisimman hankalia tehtäviä. Rörosin murteessa hän kohtasi muiden etelälappiin liittyvien vaikeuksien lisäksi kaikki usealta taholta vaikutteita saaneelle sekamurteelle ominaiset piirteet. Ahkera kenttätyöskentely vuodesta 1941 alkaen kuitenkin mursi vastuksen, ja jo v. 1943 Bergsland saattoi julkaista kielennäytekokoelman »Røros-samiske tekster». Kokoelma on saanut kiitosta folkloristisesti ja etnografisesti erittäin arvokkaasta sisäl-

löstään, mutta tunnustuksen ansaitsee myös siinä käytetty fonologinen transkriptio, jonka kehittäminen on jo sinänsä ollut merkittävä tieteellinen suoritus.

Paria vuotta myöhemmin Bergsland herätti huomiota julkaisemalla laajan artikkelinsa »L'alternance consonantique date-t-elle du lapon commun?» (Studia Septentrionalia 2). Siinä hän pyrki osoittamaan, että lapin astevaihtelu on syntynyt vasta kantalappalaisen ajan jälkeen, kun astevaihtelua vaille jäänyt etelälappi oli jo irronnut emäkielestä. Artikkelitodistaa oppineisuutta sekä vahvaa teorian tuntemusta ja soveltamiskykyä. Sen pysyväksi ansioksi jää uusi, foneettisen ja fonologisen astevaihtelun periaatteellisen eron huomioon ottava tarkastelutapa. Vaikka Bergsland ei saanutkaan tutkijoita vakuuttumaan kantalapin astevaihteluttomuudesta, hän kuitenkin elvytti ja siirsi kokonaan uudelle teoreettiselle tasolle keskustelun tästä lapin ja myös itämerensuomen äännehistorian keskeisestä kysymyksestä.

Knut Bergslandin v. 1946 ilmestyneen väitöskirjan »Røros-lappisk grammatikk» alaotsikkona on »Et forsøk på strukturell språkbeskrivelse». Onkin helppo havaita, että kirjoittaja on halunnut vähintään yhtä paljon saattaa koetukselle strukturalistisen menetelmän kuin laatia Rörosin murteen kielipiinin. Oppimestarikseen hän tunnustaa ennen kaikkea Hjelmslevin, mutta ilmoittaa saaneensa paljon myös mm. Bloomfieldilta. Tutkimus on kaikkea muuta kuin glossematiikan tai minkään muunkaan kanonisoidun opin mekaaninen sovellus. Siinä missä Bergsland poikkeaa puhtaaksiviljellystä glossematiikasta, on itse asiassa nähtävissä tämän suuntauksen kritiikkiä. Teoksen rikas sisältö, yksityiskohdat lujaksi kokonaisuudeksi sitova jäntevä sisäinen loogisuus ja viimeistä piirtoa myöten hiottu muoto takaavat sille arvopaikan fennougristiikan parhaiden saavutusten joukossa. Deskriptiivistä esitystä täydentävät lyhyet petiittihoumautuksina ja alaviitteinä esitetyt kielihistorialliset selvitykset, jotka tarjoavat

lähes ehtymättömän viisaudenlähteen tämänkin päivän lapintutkijalle.

Oslon yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppituolin haltijaksi Bergsland tuli v. 1947 Konrad Nielsenin jälkeen. Etelälappi, sen historia ja alkuperä ovat myöhemminkin jatkuvasti olleet hänen mielenkiintonsa kohteina. Kielen- tutkimuksen kannalta arvokas on esim. artikkeli »The Lapp dialects south of Lappland» (SUST 125, 1962), jossa lähinnä äänne- ja muoto-opillisin kriteerein suoritetaan rajankäyntiä etelälapin eri murteiden kesken. Bergslandin ansioksi on luettava sekin, että hän on antanut vanhoille ruotsinlappalaisille kirjallisille lähteille niille kuuluvan arvon osoittamalla niiden todistusvoiman eteläisten murteiden kielihistoriaa koskevissa kysymyksissä. Bergslandin yleislappologisiin aiheisiin liittyvistä tutkimuksista mainittakoon lapin demonstratiivipronomineja käsittelevä artikkeli »Remarques sur les pronoms démonstratifs lapons» (SUST 98, 1950), johon sisältyy yleiseltäkin suomalais-ugrilaiselta kannalta huomionarvoisia ajatuksia, »Numeral Constructions in Lapp» (Studia Septentrionalia 5, 1953), jossa on myös merkittäviä äännehistoriallisia huomioita, ja itämerensuomenkin muoto-oppia valaiseva »Lapin kieltoverbin taivutuksesta» (Virittäjä 1960). Kaikessa lyhykäisyydessään paljon ajattelamisen aihetta antaa hänen toisessa fennougristikongressissa esittämänsä lapin murteiden ryhmittely kriteerinä illatiivin muodostus (CSIFU I, 1968).

Viime vuosina Bergslandin lapintutkimukset ovat siirtyneet yhä enemmän historian suuntaan hänen pyrkiessään asiakirjojen, paikannimitutkimuksen ja kielitieteen keinoin selvittämään lappalaisasutuksen ikää Norjan eri osissa. Bergslandin taito käyttää hyväkseen eri tieteiden menetelmiä ilmenee mm. kirjoituksista »Lapp Dialect Groups and Problems of History» (Lapps and Norsemen in Olden Times, 1967), »Jemtlands grense mot Herjedalen i samisk lys» (Fornvårdaren, 1970), »Om

middelalderens Finnmarker» (Historisk tidskrift, 1970) ja »Saamelaisten suhteet keskiaikaiseen Norjaan» (Kalevalaseuran vuosikirja 1971). Näillä tutkimuksilla on ollut myös huomattava käytännön merkitys, sillä ne ovat tukeneet Norjan lappalaisten toimia entisten oikeuksiansa palauttamiseksi. Bergslandin tutkijankuvaan kuuluuikin olennaisena osana halu asettaa työnsä palvelemaan saamelaisasiaa. Yhdessä Israel Ruongin kanssa hän kehitti 1940-luvulla uuden länsinorjanlappalaisen kirjakielen, ja myös etelälapin kirjakieli on hänen luomansa. Hänen kynästään on lähtenyt koko joukko kouluille tarkoitettuja lapin oppikirjoja ja lukemistoja.

Runsaat parikymmentä vuotta sitten alkoi Bergslandin tuotannossa näkyä merkkejä hänen tieteellisen harrastuksensa pysyvistä suuntautumisesta aivan uudelle taholle, aleuttiin. Voisi ehkä sanoa, että sitä mukaa kuin lapin kielen tutkimus on Bergslandilla siirtynyt apuvälineeksi Lapin ja lappalaisten historian selvittelyssä, aleutti on vallannut lapin paikan yleiskielitieteellisten teoreettisten tarkastelujen kohteena. Sellaisissa tutkimuksissaan kuin »Aleut Dialects of Atka and Attu» (Transactions of the American Philosophical Society, 1959), »A Problem of Transformation in Aleut» (Word, 1969), »An Aspect of Subordination in Aleut» (Shirô Hattorin juhla-kirja, 1970) ja »Aleut Deixis» (Norwegian Journal of Linguistics, 1973) vain eräitä mainitakseni hän osoittaa edelleen seuraavansa kriittisesti yleisen lingvistiikan uusimpiakin ilmiöitä. Hänen suvereeniutensa kielitieteen eri aloilla ilmenee siitäkin, että hän asiantuntevasti asettaa koetukselle milloin glottokronologian, milloin transformaatioteorian, milloin historiallis-vertailevan menetelmän. Komparativismin äärimmäisillä rajoilla hän liikkuu poh-tiessaan aleutin ja protoeskimon suhdetta (32. amerikanistien kongressi, 1956) sekä mahdollista eskimon ja urallilaisten kielten sukulaisuutta (SUSA 61, 1959). Aleutintuntemuksensa hän on hankkinut

samalla tavoin kentällä kuin lapinhallintansakin. Tutkimusmatkoilla kertynyt saalis on melkoinen. Siihen sisältyy mm. aleutin sanakirjan ainekset.

Bergsland on sekä puhuessaan että kirjoittaessaan nopea, älyllinen ja paradokseja viljelevä. Hän vaatii lukijaltaan valppautta, mutta palkitsee vaivan aina mielenkiintoisilla, usein yllättävillä ajatuksillaan. Virittäjän lukijoille Bergsland on tullut tutuksi taitavana suomen kielen käyttäjänä. Tämän lehden palstoilla hän on käsitellyt mm. sanoja *reþo*, *soihtu*, *hiisi*, *kansa*, *Luulaja* ja *Uumaja*. Hänen erinomainen suomentaitonsa lienee osaksi peräisin hänen oleskelustaan maassamme stipendiaattina v. 1946 ja luennoitsijana v. 1958, jolloin Helsingin yliopistossakin oli mahdollisuus hänen johdollaan perhtyä eskimon ja aleutin kieliin. Virittäjä kiittää uutteraa avustajaansa toivoen yhteistyön jatkuvan sekä esittää parhaat onnen- ja menestyksentoivotuksensa.

Mikko Korhonen